

Af Erik Axel og Lene Tanggaard

En introduktion til Situeret læring og praksis i forandring

En skitse til receptionen af Situeret læring i Danmark

Resumé

Jean Lave har igennem sin karriere udviklet et begreb om læring som engagement i aktuel praksis. Artiklen sammenligner to skridt på vejen, et tidligt udkast til monografien *Situeret læring*, der blev bragt i dette tidsskrift i 1988, og monografien selv. Vi sætter derved scenen for den efterfølgende artikel. I artiklen forstås læring som et produkt af, at en person får adgang til en praksis, gør dennes problemer til sine og derved lærer. I monografien er der større fokus på, at deltagere i praksis reproducerer den ved at hverve nye deltagere, og at praksis udvikles i en proces, hvor de nyankomne lærer i næsten uundgåelige konflikt til veteraner ved at engagere sig i praksis. Derved får modsigelser i praksis en større betydning, hvilket understreges i den artikel, vi bringer efterfølgende. For receptionen i praksis peger vi på to vigtige begreber i tilgangen, decentreringsen og deltagerperspektivet, som begge bidrager til at udføre analyserne af læringsforløb konkret situerede og fra de lærendes perspektiv. Vi opridser desuden en forskel i den danske reception mellem forskere med baggrund i Aarhus Universitet, hvor forskerne mere klart tager problemer omkring mesterlære op, og forskere med baggrund i Københavns Uni-

versitet, hvor forskerne arbejder med læring i hverdagspraksis.

Nøgleord: læring som engagement i aktuel praksis, situeret læring, mesterlære, decentreringsen, deltagerperspektiv.

En introduktion til receptionen af situeret læring i Danmark

Af Erik Axel og Lene Tanggaard

I 1988 offentliggjorde nærværende tidsskrift, der dengang hed Udkast, en artikel af Jean Lave som modstillede indlæringskultur med forståelse i praksis. Artiklen var en intern rapport fra Institute for Research on Learning, Palo Alto, og blev siden publiceret som kapitel i en bog (Lave, 1997). Teksten var et betydeligt forsøg på at overskride forståelsen af læring som individuelt indlæringsfænomen ved at forbinde læring og praksis. Læring blev set som udvikling af forståelse i den praksis, man var sat i. I modsætning til en mekanisk forståelse af læring og kulturoverføring som et direkte resultat af stimulipåvirkning blev læring forstået som noget, mennesker gør. En forudsætning for, at mennesker beskæftiger sig med et problem, er, at de ser det som "deres":

“at de virkelig føler, at de står i en konflikt, der gør det tvingende nødvendigt i praksis at løse problemet... Når mennesker oplever, de har et problem... søger de aktivt at finde løsninger, der på en meningsfuld måde bidrager til den aktivitet, de er igang med... (I dagligdags situationer opfinder mennesker) af sig selv effektive metoder til at håndtere relationer... uafhængigt af skoleerfaringer” (88, s. 165).

Artiklen så således læring som et bidrag til igangværende praksis. Som Duguid (2008, s.3f) formulerer det: “... learning is replaced by the idea of engagement in social practice...”. Den modstillede mesterlære, læring af måle- og regneaktiviteter blandt vægtvognere, og matematisk praksis i skolen. Teksten udgjorde spiren til monografien “Situating Learning”, der udkom på engelsk i 1991 og på dansk i 2003. Her er der intet afsnit om matematisk praksis i skolen, der er et afsnit med empiriske eksempler på læring, to om mesterlære, et om oplæring i en skarp opdelt praksis på et amerikansk krigsskib, et om Yucatec jordmødres læring uden intentioner om læring, samt et eksempel, der omhandler det at lære at begå sig med en gennem AA opnået identitet som tørlagt alkoholiker. Alle læringsformerne bliver set som situeret læring. Monografien er en udfoldelse af visionen, at mennesker lærer ved at være involveret i en praksis og dens dilemmaer, uanset om der foreligger læringsintentioner eller ej. En helt ny tilgang i forhold til artiklen er tanken om, at læring indgår som den historiske reproduktion af praksis. Hertil er udviklet begreber for deltageres adgang og ret til at deltage i afgrænsninger af praksis, der reproducerer sig, og som Lave og Wenger nu har døbt praksisfællesskaber. Praksisfællesskaber er efterfølgende blevet forstået på mange måder.

I den tid, der er gået siden 1988, har Jean Laves forståelse af læring haft stor indflydelse i Danmark, mest i pædagogiske, men også i organisatoriske kredse. Det har været en øjenåbner i forhold til at se, opdage og udvikle en

række læringsmuligheder i mangfoldige praksisser. Det ligger derfor lige for at oversætte og udgive Jean Laves (2008) kapitel “Situeret Læring og praksis i forandring” 22 år efter den første artikel her i tidsskriftet. Teksten er skrevet som en refleksion over intentionerne med at skrive monografien “Situeret Læring” og den retning Jean Lave’s forståelse har taget siden da.

Anledningen til den oversatte tekst er en workshop holdt i 2006 på Durham Universitet, England, hvor værten var “Institute of Advanced Study and Department of Geography”. Her diskuterede nogle deltagere, hvordan praksisfællesskaber kan fremme kreativitet og innovation. Lige som i Danmark har begrebet praksisfællesskaber vakt stor opmærksomhed som et middel til at fremme pædagogiske initiativer. Dette ændrede fokus var ikke, hvad Jean Lave havde ventet. I teksten, som offentliggøres i dette nummer af Nordiske Udkast, skriver forfatteren, at begrebet om praksisfællesskaber blev introduceret for at forankre et begreb om praksis i tid og rum, og for at undgå at reducere det sociale liv til transaktioner, interaktioner og problemløsende aktiviteter. De aspekter, som skulle inkluderes var legitim perifer deltagelse og klasse, køn og etnicitet. Desuden understreger artiklen betydningen af at undersøge personers baner gennem en diversitet af praksisfællesskaber, og i forlængelse heraf skriver Jean Lave, at hun bevæger sig hen mod en teori om praksis i forandring.

Således er det teoretiske udgangspunkt for Jean Lave situeret læring i praksis. Det kan også ses af titlen på monografien: “Situeret Læring”. Begrebet situeret kan give anledning til en vis uklarhed. Det er her vigtigt at understrege, at situeret læring ikke er en teori om læring afgrænset af lokale situationer, men snarere en analyse af, at al læring konkret finder sted på bestemte steder, selv den tilsyneladende abstrakte læring af matematiske sprog, formler og begreber. I monografien må begrebet om praksisfællesskaber desuden for-

stås som et udtryk, der fungerer som et samlebegreb for alle de aspekter, der er inkluderet i udtrykket. Det var ikke meningen, at det skulle pege på en fællesskabsfølelse som et primært træk. Meningen med udtrykket praksisfællesskab var at tilbyde et analytisk begreb, med hvilket man kan udforske en konkret praksis bestående af relationer og måder at gøre ting på, der udvikler sig over tid og sted. Det var ikke tænkt som et ikke eksisterende ideal, med hvilket man kan måle aktuelle fund, men som en samling af spørgsmål forskeren kan stille, når pågældende vil undersøge en praksis for at sige noget om situeret læring. Når man ser tilbage på monografien og dens begreber, så er Jean Lave optaget af spørgsmål, der vedrører reproduktion og forandring af praksis. Opgaven er at undersøge, om en praksis bliver reproduceret i det analyserede materiale, og praksis identificeres gennem dens forandring, dens re-produktion. At reproducere en praksis forstås ikke som at udføre en tro kopi af den oprindelige. Inspireret af Marx' historisk materialistiske forståelse af betingelser for reproduktion ønsker Jean Lave at udvide problematikken om reproduktion. Den foregår ikke på et specifikt sted som Engels' generationsreproduktion i familien. Reproduktion foregår ikke et bestemt sted på et bestemt tidspunkt. Hvis man således for eksempel undersøger innovation i organisatorisk praksis, så skal man ikke lede efter innovationen på et tidspunkt og et sted. Reproduktion foregår hvor som helst. Man finder den ved at analysere kontinuiteter og forskydninger i praksis, og den tager ofte form af praktiske stridspunkter mellem generationer. Men i mængden af spørgsmål, der udgøres af begrebet praksisfællesskab, er der ingen hjælp at hente til at undersøge, hvordan praksis er organiseret. Paul Duguid (2008, s. 5) diskuterer dette i et andet kapitel i den samme bog, hvor han understreger, at teorien om praksisfællesskaber udelader de institutionelle arrangementer, som udgør betingelserne for reproduktionen af praksis.

Som det vil være læserne af dette tidsskrift bekendt har Lave og Wenger's monografi inspireret en række forskere i Danmark (Axel, Dreier, Elmholt, Huniche, Højholt, Kousholt, Musaeus, Mørck, Nielsen, Tanggaard, Østerlund m.fl.). De har mest arbejdet inden for pædagogisk, men også inden for organisatorisk forskning. Skønt Jean Lave står stejlt på, at læring ligesom reproduktion kan finde sted hvor som helst og når som helst, så har den meste læringsforskning inspireret af hende fundet sted inden for pædagogisk og uddannelsesmæssig praksis. Desuden finder man, at to centrale pointer i forestillingen om situeret læring har haft en bredere indvirkning i de fleste områder, hvor man beskæftiger sig med læring. De to pointer er det decentrerede perspektiv og deltagerens perspektiv. Begge aspekter repræsenterer et afgørende nyt udgangspunkt i forhold til de fleste læringsteorier og pædagogisk tænkning. Man kan spore to let forskellige måder at indoptage forestillingen om situeret læring, den hænger sammen med, om forskerne har deres rødder i tænkemåder fra Aarhus eller Københavns Universitet.

1) Decentreringen af læreprocessen forrykker fokus fra den pædagogiske dyade imellem lærer-elev hen imod den mangfoldighed af læringsressourcer og barrierer, som forefindes i de praksis, vi deltager i. Helt konkret kan det pege på, hvordan den måde, vi organiserer læringspraksis, arbejdsdeling, adgang til redskaber og læringslandskabets gennemtrængelighed og transparens har betydning. Forskere med baggrund i Steinar Kvaales tilgang på Psykologisk Institut ved Aarhus Universitet har lagt kræfter i diskussion af læringsformers arrangement, gerne på mesterlærens principper. Mesterlære bliver analyseret som et eksempel på læring, der ikke nødvendigvis er et direkte resultat af formel undervisning i skolesystemet (Nielsen & Kvale, 1999; 2003). Forskerne sætter ind flere steder i den offentlige praksis, steder for uddannelse, uddannelsesplanlægning,

administration, eller pædagogiske tiltag. Decentreringen støtter disse diskussioner ved at inddrage langt mere, end når det pædagogiske og uddannelsesmæssige sigte alene rettes imod interaktionen imellem to individer.

Forskere med baggrund i Ole Dreiers tilgang på Institut for Psykologi på Københavns Universitet, er overvejende gået ind i den forefundne pædagogiske praksis, hvad enten den er den foreskrevne (Højholt, 2001) eller alternativ og eksperimenterende (Nissen, 2000), og har derfra analyseret den og dens betingelser med et udviklingsperspektiv for øje. Udviklingsperspektivet har været med udgangspunkt i forefundne muligheder for subjekters deltagelse i aktiviteterne sammensatte betingelser (Dreier, 1999a; 1999b). Der findes også enkelte bidrag til undersøgelse af læring i andre end uddannelsesmæssige sammenhænge (Hunich, 2002, Lerche Mørch, 2003).

Forskellen mellem de to tilgange er udtryk for en spænding i monografien *Situated Learning*. Jean Lave havde bevæget sig fra at pege på mesterlære som en god læreform til en forestilling om situeret læring som et mangfoldigt fænomen, der udfolder sig på betingelser i sociale praksisser. Man kan se spændingen som en ufærdig diskussion af relationen mellem teori og praksis. At påpege mesterlærens eller situeret lærings betydning opfattes af mange som en optagethed af læring i konkret praksis, ganske irrelevant for den teoretiske indlæring, der skal foregå på vore uddannelsesinstitutioner. Men det store frafald på de tekniske skoler har peget på, at der er grænser for, hvor meget fagundervisning kan erstatte inspirationen fra og engagementet i at deltage i en betydningsfuld praksis. Problematikseringen af teoretisk fagundervisning kommer således også fra uddannelsespraksis selv, og bidraget fra mesterlæren og Situeret Læring har ikke været en klar og overbevisende bestemmelse af relationen mellem teori og praksis. En sådan mangler endnu at blive fremlagt, den må også beskæftige sig med videns og teoris status i praksis.

2) Deltagerperspektivet er tilsyneladende i modstrid med decentreringen. I stedet for at brede perspektivet på læring ud i dens sociale sammenhæng skal vi jo nu se på læring ud fra deltagerne perspektiv. Men modsigelsen fremstår kun, når man forstår deltagerperspektivet som individuelt, isoleret fra sin sociale sammenhæng. At se den enkelte person som en uadskillige del af sin sammenhæng, forrykker perspektivet på læring fra eksplicite pædagogiske mål og intentioner og hen imod en analyse af, hvad deltagerne rent faktisk lærer gennem deres deltagelse – en læring, der ofte gestalter sig anderledes end tilsigtet betragtet med afsæt i pædagogiske mål.

Også her slår forskernes baggrund ud i nogle forskelle, omend ikke så markante. Alle forskere inddrager eksempelvis elevens stemmer og perspektiver i analyserne. Disse stemmer bringes ind på steder, de normalt ikke når. Repræsentationen af disse stemmer i publikationer, på konferencer og ved politiske seminarer betyder, at det ikke kun er embedsmandsværkets statistiske fremskrivninger af uddannelsesadfærd eller abstrakte pædagogiske teorier, som vinder indflydelse. Analysen af læring kan helt bogstaveligt talt konkretiseres ved ikke kun at opholde os med, hvad man bør lære (det normative fokus), men ved analysen af, hvilke lærebaner elever og deltagere rent faktisk realiserer (baner der stikker i vidt forskellige retninger, og som kan gå imod det tilsigtede – set fra eksempelvis læreres perspektiver) (Tanggaard, 2006). Desuden arbejder forskerne med praksis i udvikling, som forskningsdeltagere i praksis med præsentation af forskningsresultater, som konsulenter, oplægsholdere, arrangører af konferencer for praktikere mv.

Den mindre forskel omkring deltagerperspektiver mellem forskere med baggrund i Aarhus eller Københavns Universiteter skyldes en uafklarethed i monografien *Situeret Læring*. Med udgangspunkt i en Bourdieusk praksisteori taler Lave og Wenger om delta-

gere i et praksisfællesskab uden at præcisere dette i psykologiske termer. Men monografien giver dog nogle retningslinier for arbejdet. Jean Lave bestræber sig med sin forestilling om situeret læring på at dekonstruere en dualistisk adskillelse mellem det abstrakte og det konkrete, og samtidig bestræber hun sig på at dekonstruere adskillelsen mellem den frie, mediterende og kreative tænker og den tankeløse håndens arbejder. Opgaven på dette grundlag er, at inddrage forståelser, hvor personer ses som anticiperende deltagere i en praksis, hvor de handler ud fra, hvad der er relevant for dem på situationens betingelser. Forskere fra Aarhus inddrager her en række fænomenologiske forståelser, mens forskere fra København for det meste arbejder på et kritisk psykologisk grundlag og dets subjektforståelse.

Der tegner sig således to aspekter af receptionen af Situeret Læring her i landet. Tilgangen arbejder på at ændre praksis ved at ændre begreber og at ændre begreber ved at ændre praksis, hvilket har ført til både teoretiske og praktiske ændringer. Praktisk er tilgangens deltagere gået ind i den udvikling, der har fundet sted siden firserne med en større samfundsmæssig koordinering af skoleundervisning, socialpædagogiske foranstaltninger og børneliv. Teoretisk har tilgangens deltagere åbnet for en forståelse af sammenhængen mellem læring og forandring og udvikling af praksis. Læring forstås som den enkelte deltagers engagement i praksis i udvikling. Her er ikke alene inddraget klasse, etnicitet, køn, og reproduktion af praksis, men også engagement, selvforståelse og den enkeltes mulighed for deltagelse i at arrangere betingelserne for sit sammensatte liv.

Således er den klare dialektik mellem forskeres analyse af situeret læring og den igangværende udvikling og forandring af konkrete institutionelle praktikker vigtig. Men i stedet for at se analysen af læring i praksis i forandring som et generelt teoretisk redskab, er det af største vigtighed at se den konkrete tilgang

i analysen af situeret læring som et redskab for konkret ændring af praksis. En grund til, at dette er muligt, er, at praksisfællesskab som et samlebegreb for legitim perifer deltagelse i en praksis, der reproduceres, er udviklet på baggrund af analyser af konkrete praksis. De taler derfor tydeligvis til og er udviklet på de problemer, som mennesker konfronteres med i deres hverdagsliv.

Skønt en analyse af læring og et fokus på praksis i forandring ikke i sig selv vil løse sociale problemer med hensyn til klasse og andre uligheder i skolen, så kan den gøre uddannelsesfolk opmærksomme på det faktum, at der er mange legitime former for det at vide og kunne noget, og at specifikt historiske betingelser har været instrumentelle i at udvikle vor kulturs mangel på respekt for håndværksmæssig viden og praktiske former for uddannelse.

Som det ses af den danske udgave af Situeret Læring er Jean Lave (Lave & Wenger, 2003) optaget af produktionsskolerne i Danmark og deres vægt på læring som praksisdeltagelse. Denne tilgang ligger klart i forlængelse af hendes sambinding af læring og praksis. Det er derfor på sin plads at pege på, hvad forskning omkring produktionsskoler har betydet for udvikling i uddannelsessystemet. En evaluering af eksperimenter med mesterlære baseret på produktion i danske produktionsskoler har ført til en indlemmelse af de danske produktionsskoler i en formel cirkulation med formelle, mere teoretisk baserede erhvervsuddannelser (<http://www.nyheder-psyf.dk/nyhedsbrev-nr3-2009.asp>). At fokusere på elevernes læring på værksteder er nu *comme il faut*. Denne ændring i praksis er i sig selv interessant. En væsentlig grund til dette, er at det konventionelle skolesystem ikke synes at være i stand til signifikant at reducere det relativt høje frafald blandt elever inden for eksempel erhvervsuddannelser. Dette problem skaber en anledning til at spørge nye spørgsmål om adgang til læring for elever, der ikke kender til middelklasse kulturen i mange kon-

ventionelle skole praksis. Hvis et skolebaseret uddannelsessystem ikke er gennemskuelig for elever, der kommer fra sammenhænge, der er fremmedgjorte for skolelivet, kan det være nødvendigt at indføre nye perspektiver på, hvad det betyder at gå i skole, og nye praksis. I et samfund med et arbejdsmarked, der mere og mere værdsætter uddannelse, er dette ikke en harmløs pointe. Det situerede perspektiv insisterer på betydningen af at diskutere, hvornår folk hindres i at lære, og hvordan læring derfor er bundet til spørgsmål om adgang til eller mangel på muligheder for at udvide deltagelsen i særlige kontekster for social praksis. Situeret læring er et perspektiv, der gør det muligt at stille spørgsmål til menneskers mangel på læringsmuligheder.

Referencer

- Axel, E. (2002). *Regulation as Productive Tool Use*, Roskilde Universitetsforlag, København
- Dreier, O. (1999a). Læring som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster. I: Nielsen, K. & Kvale, S. (red.). *Mesterlære – Læring som Social Praksis*. København: Hans Reitzels Forlag. (75-101).
- Dreier, O. (1999b). Personal Trajectories of participation across Contexts of Social Practice, *Outlines*, 1, (1). (5-32).
- Duguid, P. (2008). *Community of Practice then and now*. i: Amin, A.; Roberts, J. (2008). *Community, Economic Creativity, and Organization*. New York: Oxford University Press
- Elmholt, C. (2003). *Landscapes of Learning in ICT Workplaces – Learning as an aspect of change in social practice*. Aarhus: Psykologisk Institut, Aarhus Universitet
- Hunniche, L. (2002). *Huntington's Disease in Everyday Life – Knowledge, Ignorance and Genetic Risk*. Aarhus: Sundhed, Menneske og Kultur
- Højholt, C. (2001). *Samarbejde om børns udvikling – Deltagere i social praksis*. København: Forfatteren og Gyldendalske Boghandel
- Kousholt, D. (2006). *Familieliv fra et børneperspektiv: Fællesskaber i børns liv* Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Lave, J. (2008). *Situeret Læring og praksis i forandring* i: Amin, A.; Roberts, J. (2008). *Community, Economic Creativity, and Organization*. New York: Oxford University Press.
- Lave, J. (1997). *The Culture of Acquisition and the Practice of Understanding*. i: Krischner, D., Whitson, J.A. (red). *Situated Cognition, Social, Semiotic and Psychological Perspectives*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Lave, J. (1988). Formidling eller praktisk forståelse. *Nordiske Udkast*, Vol. 16, nr. 2, 150-180.
- Lave, J. & Wenger, E. (2003). *Situeret læring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning – Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lerche Mørch, L. (2003). *Læring og overskridelse af marginalisering – studie af unge mænd med etnisk minoritetsbaggrund*. Ph.d.-afhandling. Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
- Museaus, P. 2005, *Crafting persons*, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet, Århus.
- Nielsen, K. & Kvale, S. (1999, red.). *Mesterlære – Læring som Social Praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Nielsen, K. & Kvale, S. (2003, red.) *Praktikkens læringslandskab*. København: Akademisk Forlag.
- Nissen, M. (2000): *Projekt Gadebørn – et forsøg med dialogisk bevægelig og lokalkulturel socialpædagogik med de mest udsatte unge*. Frederikshavn: Dafolo.
- Tanggaard, L. (2006). *Læring og identitet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Østerlund, C. (1996). *Learning Across Contexts – an ethnographic study of salespeople's learning at work* Skriftserie for Psykologisk Institut Vol. 21 Nr. 1. Aarhus: Aarhus University Press.